

Ob 200-letnici rojstva in 140-letnici smrti Oroslava (Jurija) Cafa, slovenskogoriškega rojaka od Svete Trojice

Marjan Toš*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 929Caf O.

Marjan Toš: Ob 200-letnici rojstva in 140-letnici smrti Oroslava (Jurija) Cafa, slovenskogoriškega rojaka od Svete Trojice. Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 85=50(2014), 4, str. 5–18

V Sveti Trojici v Slovenskih goricah se radi spogledujejo z nekaterimi velikimi imeni slovenske književnosti, znanosti in kulture in pri tem še zlasti izpostavljajo pisatelja in zdravnika Alojza Kraigherja, pri katerem je pred prvo svetovno vojno za krajši čas prebival Ivan Cankar. Oba imata v trškem središču spominsko ploščo na zgradbi, v kateri je bival Alojz Kraigher, ki je zaslovel po znamenitem romanu *Kontrolor Škrobar*. Imajo pa Trojičani še nekaj velikih mož, na katere se občasno vendarle spomnijo in jih uvrščajo v bogato krajevno zgodovino. Med njimi je zagotovo duhovnik in jezikoslovec Oroslav Caf. Že leta 1974, ko so se v mariborskem Slavističnem društvu spomnili stoletnice njegove smrti, so mu na rojstni hiši v Zgornjih Verjanah odkrili spominsko ploščo kot svojevrstno znamenje zahvale za njegov velik prispevek k slovenski in slovanski jezikovni znanosti nasploh. Oroslav Caf ni nikoli zanikal, da so njegova ožja domovina Slovenske gorice, čeprav tega ni posebej izpostavljal. Kot domoljub in pogumni ljubitelj slovenske besede je bil v srcu vedno domačemu kraju in bogatemu ljudskemu izročilu, iz katerega je črpal tudi navdih za izjemno znanstveno delovanje, s katerim se je dodobra približal največjim slavističnim legendam takratnega časa, tudi Francu Miklošiču.

Ključne besede: Oroslav Caf, Franc Miklošič, Božidar Rajič, Anton Martin Slomšek, Božidar Flegarič, Franc Murko, jezikoslovje, sanskrt, biografije

* Dr. Marjan Toš, zgodovinar in publicist, Lenart v Slovenskih goricah, marjan.tos@gmail.com

1.01 Original Scientific Article
UDC 929Caf O.

Marjan Toš: The 200th Birth and the 140th Death Anniversary of Oroslav (Jurij) Caf, a Compatriot from Sveta Trojica in Slovenske gorice. Review for History and Ethnography, Maribor 85=50(2014), 4, pp. 5–18

Sveta Trojica in Slovenske gorice is a place associated with many important names of the Slovene literature, science and culture. Alojz Kraigher, a writer and a doctor, is one of the most often mentioned names and Ivan Cankar spent a short time during the World War I at his place. Both of them have a memorial plaque on the house where Alojz Kraigher used to live. Alojz Kraigher became famous for his novel *Kontrolor Škrobar* (*Inspector Škrobar*). There is a series of other important personalities, which are still remembered and which have a special place in the rich local history of Sveta Trojica. One of them is most definitely the priest and linguist Oroslav Caf. In 1974, on the occasion of the 100th anniversary of his death, the Slavistic society arranged a memorial plaque on his birth house in Zgornje Verjane and in this way expressed gratitude for his huge contribution to the Slovene and Slavic linguistics in general. Oroslav Caf never denied that Slovenske gorice were his beloved homeland, although he also never emphasized it. He was a patriot and brave friend of the Slovene language, always true to his home town and the rich folk traditions that was source of inspiration for his scientific achievements, which place him side by side with the greatest linguistic legends of his time, like for example Franc Miklošič.

Key words: Oroslav Caf, Franc Miklošič, Božidar Rajič, Anton Martin Slomšek, Božidar Flegarič, Franc Murko, linguistics, Sanskrit, Biographies

Oroslav Caf se je rodil 13. aprila 1814 kmečkim staršem Matiji Cafu in Magdaleni Belan v Zgornjih Verjanah pri Sveti Trojici v Slovenskih goricah.¹ Kronisti navajajo, da si je Caf po materinem deklinškem priimku kasneje nadel več svojih psevdonimov. Pri krstu je dobil ime Jurij, po nemško Georg, doma pa so ga klicali Jirga. Krstno ime si je kasneje v svoji vseslovenski gorečnosti »podomačil« v Oroslav. Cafov krstitelj v trojiški župniji cerkvi je bil kaplan Franc Murko, stric bolj znanega Antona Murka. Osnovno šolo je mladi Jirga obiskoval pri Sveti Trojici, ki je bila v tem času

¹ V mnogih bibliografskih zapisih je kot rojstni kraj Oroslava Cafa omenjena Ročica. Ker pa je Cafov biograf Božidar Raič namesto Ročica zapisal Rečica, se ta napaka ponavlja v praktično vseh kasnejših navedbah rojstnega kraja. Izognil se ji ni niti *Slovenski biografski leksikon* (glej Jože Stabej, Skromni samouk, *Delo* 29. 6. 1974). Cafova rojstna hiša ima danes hišno številko Zgornje Verjane 18. Pod rojstno hišo teče potok Ročica, domačini pa so včasih manjšo skupino hiš imenovali Spodnja Ročica. Ena izmed petih hiš naj bi bila Cafova in zato so predvidevali, da se je v njej rodil Oroslav Caf. Kasnejši lastniki hiše so prišli k hiši takrat, ko so jo zapustili zadnji Cafi. Glede navajanja Cafovega rojstnega kraja Franc Šrimpf (*Dialogi* 7–8, Maribor 1972) pripominja, da je napačno ime rojstnega kraja Rečica zapisal tudi prof. Davorin Trstenjak. Za njim je to napako ponovil tudi dr. Anton Kolarič v *Slovenskem biografskem leksikonu*. Šrimpf za razliko od Stabeja navaja, da je pravilno ime Ročica zapisal Cafov biograf Božidar Raič.



Oroslov Caf (UKM, Zbirka drobnih tiskov)

močno nemška.² Podatki o Cafovi mladosti so zelo skopi. Starši so bili kmetje, in to najbrž kar premožni, saj sicer ne bi mogli poslati sina na gimnazijo in kasnejši študij. Kronisti navajajo, da je bil mladi Caf na starše zelo navezan, še zlasti na mater Magdaleno, zato je njen dekliški priimek tudi pogosto uporabljal za svoj psevdonim. Pogosto se je namreč podpisoval z Belan, Belankin, Belanin, Belaninč.³ V kroniki trojiške šole ni mogoče

² Božidar Flegarič, Jurij Caf, *Dom in svet* 1903, 273. Pisec navaja, da je bila trojiška šola »grozno nemškutarska šola«. V tem kraju se je šolstvo začelo razvijati po letu 1780, ko je pouk potekal v samostanu. Leta 1867 je župnija odstopila šoli avguštinski dvorec, ki so ga krajani podrli in na istem mestu zgradili šolsko poslopje s tremi učilnicami in stanovanjem za učitelja. Obiskovalo jo je 171 otrok. Kasneje so zgradbo večkrat predelali in razširili, najbolj v letu 1969 in nato še v letih 1985 in 1992, ko je bila v uporabo predana še šolska telovadnica. Sicer pa tudi Božidar Flegarič v svojem obširnem zapisu o Juriju (ne Oroslavu) Cafu navaja kot rojstni kraj Rečico pri Sveti Trojici v Slovenskih goricah.

³ Franc Šrmpf, Oroslov Caf, slovenski sanskrtist, filolog in tragična osebnost, *Dialogi* 7–8, Maribor 1972, 502.

izvedeti nič o Cafovem šolanju oziroma njegovem življenju.⁴ Šolo je začel obiskovati v letih 1820 in 1821 in jo kot izjemno nadarjen deček nadvse uspešno končal. Starši so se odločili, da bo njihov Jirga študiral, za kar gredo zasluge tudi trojiškemu kaplanu Francu Murku. Ta je dodobra spoznal Cafovo nadarjenost in mladega dečka pripravil na vstop v gimnazijo (za latinske šole)⁵, ki jo je obiskoval v Mariboru v letih 1826–1831. Petrazredno gimnazijo v Mariboru je Caf končal z odliko.⁶ Zadnji, šesti razred gimnazije je končal v Gradcu in tam absolviral tudi dva letnika filozofije. Dosegel je odličen uspeh. Nato se je odločil za študij teologije, to je bila velika želja njegove matere.⁷ Na študij v Gradec je mladi Oroslav Caf prinesel iz rojstnega kraja v Slovenskih goricah ljubezen do maternega slovenskega jezika, vzporedno s tem pa je zgodaj razvijal tudi smisel in veselje do drugih slovanskih jezikov. Med študijem teologije je nenehno izpopolnjeval tudi znanje slovanskih jezikov. Bil je izjemno sposoben in tudi v teologiji odličen študent, zato ga je vodstvo semenišča postavilo za predstojnika zavetišča. Kronisti navajajo pripovedi Cafovih študijskih kolegov, da se je nadarjeni Oroslav v prostih urah učil na pamet ruski slovar in da so se mu zaradi tega nekateri posmehovali. Odgovarjal jim je, da se tega uči, ker ga to veseli, »medtem ko drugi divjate po hodnikih«.⁸ Zabavljive sošolce je zavračal umirjeno, češ, »v kolegijih se javno kaže, da toliko ali še več znam iz predpisanih predmetov, kakor katerikoli izmed vas. Slovanskih jezikov pa se učim iz posebne marljivosti tedaj, kedar se vi igrate in po hodnikih halabušite.«⁹ V znanju jezikov je nenehno uspeval, pri čemer mu je kori-

⁴ Ime Oroslava Cafu na šoli ni znano, zlasti ne po odkritju spominske plošče ob stoletnici njegove smrti 1974 leta. Po njem se imenuje tudi ena od trojiških ulic. Zanimivo pa je, da bogata samostanska knjižnica v Sveti Trojici ne hrani nobenega gradiva ali zapisov o Oroslavu Cafu, čeprav je ta bil duhovnik. Domnevamo lahko, da bi se morebitno gradivo, povezano s Cafom lahko izgubilo, ko so knjižnico leta 1941 razdejali Nemci. A domneva za zdaj ni potrjena.

⁵ Božidar Flegarič, Jurij Caf, *Življenje in delovanje slovenskega jezikoslovca, Dom in svet*, 1903, 273.

⁶ To potrjujeta oba njegova biografa, Davorin Trstenjak in Božidar Raič. Šesti razred gimnazije je dokončal v Gradcu in tam absolviral tudi dva letnika filozofije (3. in 4. razred gimnazije). Šolanje je opravil z odliko.

⁷ Kronisti ob tem navajajo, da se je s tem začela Cafova tragedija, ki je imela usodne posledice zanj v poznejšem življenju in v prostovoljni smrti. Namesto da bi se posvetil v celoti jezikoslovlju, za kar je imel izredni talent, se je na obupne materine prošnje vpisal na bogoslovje.

⁸ Franc Šrimpf, Oroslav Caf, slovenski sanskrtist, filolog in tragična osebnost, *Dialogi* 7–8, Maribor 1972, 503.

⁹ Božidar Flegarič, Jurij Caf, *Življenje in delovanje slovenskega jezikoslovca, Dom in svet*, 1903, 273. Pisec opozarja, da je zaradi »izvrstnih sposobnosti in sijajnega napredka v

stilo tudi dobro znanje grškega in latinskega jezika, ki ga je prinesel iz gimnazijskega šolanja. Poznal je tudi več slovanskih jezikov, izpopolnjeval pa se je še v hebrejščini, v arabskem ter v sirskega jeziku. Pozneje se je začel ukvarjati še s sanskrtom, kar mu je svetoval Stanko Vraz, s katerim sta bila v Gradcu sošolca. V duhovnika je bil posvečen kot 23-letni mladenič leta 1837. Najprej je dve leti služil kot kaplan v Lebringu pri Vildonu, kjer je kot samouk nadaljeval z jezikovnimi študijami. Leta 1839 je prišel za kaplana v Fram in v tem kraju pod Pohorjem ostal polnih 20 let. Vestno je opravljal duhovniško službo, še bolj pa se je posvečal študiju jezikov. V Framu se je kaplan Oroslav Caf, ki mu ni mogoče odrekati teološke razgledanosti, dobro počutil, saj je v tem kraju našel tudi veliko miru pred zunanjim svetom, ki se ga je vselej nekoliko bal. Mir in samota sta mu ugajala, zato se je lahko v celoti posvečal delu in študijam in si tudi ni želel premestitvev ali kakršne koli bleščeče teološke kariere. V Framu je imel mir pred cerkvenimi oblastmi in drugimi duhovniškimi sobrati, zato se je lahko zares intenzivno in brez bojazni posvečal svojim študijem in posvetnemu delu. Med službovanjem v Framu je Oroslav Caf na veliko zbiral ljudske pesmi. Posvečal se je zbiranju gradiva in pisal avtorske pesmi – prigodnice, v katerih je med drugim opisoval prebivalstvo in pokrajino. Njegovo zbirateljstvo je bilo izjemno pomembno in službovanje v tem mirnem kraju mu je omogočalo, da je svoji ljubiteljski dejavnosti namenil veliko časa. Zbrane ljudske pesmi je Oroslav Caf dal tudi objaviti.¹⁰ Ukvarjal se je tudi s prevajanjem in med drugim iz češčine prevedel *Robinsona mlajšega*. Sicer pa je v tem mirnem kraju Oroslav Caf začel pridobivati poglobljena znanja ne samo iz slovanskih jezikov, pač pa tudi drugih sorodnih jezikov. Med drugim se je lotil azijske skupine indoevropskega jezikovnega debla, sanskrta in zendščine, o čemer pričajo razna znanstvena dela med njegovimi knjigami. Veliko se je ukvarjal z nemščino, jeziki Latvije in Litve, proučeval je keltski jezik in bil dobro podkovan v latinščini. Strastno se je učil

bogoslovju postavilo semeniško ravnateljstvo Cafa za predstojnika zavetišču, katero je bilo tedaj združeno s tem zavodom«. Neki Cafov sošolec, ki je kasneje služboval na Ptuj, je pripovedoval, da je Caf »izročena mu posvetna mladina zelo čislala in ljubila, ker je bil blagega in dobrega srca do nje«. Sicer pa je bil Caf mož srednje rasti, obilne in krepke postave; imel je črne lase, črne, bistre oči, gladko, rdeče in prijetno lice; bil je čvrstega zdravja; njegova edina strast je bila ljubezen do znanosti in naroda. V mladih letih je zelo rad prepeval, alkoholu se je izogibal.

¹⁰ Franc Šrmpf v že omenjenem članku v *Dialogih* navaja oceno, da je Cafova ostalina ljudskih pesmi po obsegu druga največja zbirka ljudski pesmi na Slovenskem, saj obsega skupaj 311 tekstov. (Pred njim je le še Stanko Vraz, ki je zapisal 580 tekstov.)

tudi grščine, ki jo je imel še posebej v čislih.¹¹ Pritegnila ga je slovenska govornica v Prekmurju in je za bogat besedni zaklad uporabil tudi vse slovnostvo prekmurskih Slovencev. Iz Prekmurja so mu prijatelji v Fram pošiljali ljudsko izrazoslovje, »narodne besede, katerih so do one dobe pogrešale slovenske knjige«. ¹² Caf se je ogrske in prekmurske slovenščine naučil iz različnih knjig, ki so mu jih pošiljali izobraženi prekmurski duhovniki. O bogatem besednem izročilu se je rad neposredno pogovarjal celo s tamkajšnjimi ljudmi, da je dobil živo, avtentično domačo govornico ljudi na levem bregu Mure. Zanimalo ga je tudi Porabje in tamkajšnja govornica, njegovo zanimanje je veljalo tudi za Rezijo in Benečijo. V Framu je Oroslav Caf na veliko zbiral ljudsko blago, pesmi, izraze in celo posamezne besede. Opravljal je sicer božjo službo, a v popoldanskem času se je povsem posvečal svojemu znanstvenemu proučevanju in pisanju. Ob nedeljskih popoldnevih je vabil v župnišče mladino in ji piskal na piščal.¹³ Rad je vabil k sebi starejše ljudi, ki so poznali pesmi in jih je z njihovo pomočjo zapisoval ter tako iztrgal pozabi. V Framu je pomagal pri ustanavljanju občinske bolnišnice, nove cerkve, šole, drevesnice in župnijske knjižnice. Leta 1851 je prišel za njegovega soseda v Slivnico Božidar Raič, s katerim sta se naglo spoprijateljila. Tudi Raič je bil – tako kot Caf – v jezikovnih študijah samouk, oba pa sta na veliko proučevala Franca Miklošiča. Za razliko od sodobnikov je bil Caf dokaj vase zaprt, o znanstvenem raziskovanju in dognanjih ni rad ne govoril in ne razpravljal. Razgovoril se je šele, ko ga je družba prisilila, da javno razloži svoje poglede in stališča. Dopisoval si je z mnogimi slovenskimi učenjaki takratnega časa. Zanj je slišal tudi dr. Franc Miklošič in ga leta 1856 celo obiskal. Predlagal mu je, da bi skupaj izdala slovar, kajti Caf je imel »obilne besedne tvarine nabrane, in tudi jaz (Miklošič) imam štiri zvezke spisane v polni obliki. Če ste voljni, izdajva skupaj slovar, na naslovnem listu natiskata se imeni naju obeh, in dobiček bodeva delila.«¹⁴ Caf je ponudbo odklonil, ker je ocenil, da je njegovo zbrano gradivo za objavo še nepopolno. Analitiki ocenjujejo, da je s to odločitvijo nastala znatna škoda, saj bi Slovenci dobili slovar izpod peres dveh izobraženih in uglednih raziskovalcev oziroma najboljših štajerskih jezi-

¹¹ Božidar Flegarič, Jurij Caf, Življenje in delovanje slovenskega jezikoslovca, *Dom in svet*, 1903, 274.

¹² Prav tam..

¹³ Tako se je dogajalo tudi s Stankom Vrazom, ko je prišel v rodne Slovenske gorice in z mladino veselo prepeval domače pesmi.

¹⁴ Božidar Flegarič, Jurij Caf, Življenje in delovanje slovenskega jezikoslovca, *Dom in svet*, 1903, 278.

koslovcev takratne dobe. V svojem »Proglasu«,¹⁵ v katerem je spregovoril tudi o življenjskem delu, je Oroslav Caf med drugim zapisal, »da se že dvanajst let zelo trudi, da bi napisal popolni slovar (slovník, besedník) ter primerjalno slovnico našega blagoglasnega in za vse Slovence razumljivega narečja. Da je tako, sta lahko priči moja častivredna prijatelja gosp. Miklošič, naš bistrourni jezikoslovec, ter gosp. Vraz, čudoviti pesnik. – Moje delo se je razglasilo med vse rojake, ki jih ljubim kakor samega sebe, kar mi je po eni strani zelo prav, saj sem dobil precej pomočnikov in podpiravcev, ki jih je za to delo tudi potrebno, – na drugi strani pa mi to spet ne more biti preveč prav, ker se od mene preveč pričakuje. Moje težko delo bo glede na zbiranje in primerjanje vsak čas dokončano, vendar še ni gotovo za tisk. Zato prosim vse domorodne, iskrene Slovence – to je tudi namen tega proglasa – ki še varujejo naše sladke besede – zdaj prvič in zadnjič, da mi v korist in slavo našega krepkega naroda kar najhitreje pošljejo te besede, in sicer če je mogoče za slavno Kranjsko prek urednika »Novic«, za Koroško pa prek gosp. Matija Majarja, stolnega kaplana v Celovcu. Marsikateri bravec si morda misli, zakaj se to delo tako zavlačuje? Odgovorjam: delo, ki ga opravljam, ne delam po naročilu ter si z njim ne mislim služiti kruha pa tudi slave si ne iščem; odkrito povem: svoj narod nosim v srcu in ni me sram javno povedati, da mi naša prekrasna slovenščina – draga beseda, ki sem jo najprej slišal iz ust drage matere doma in od božjega namestnika v cerkvi – četudi so mi prav tako ljubi vsi indoevropski jeziki v moji knjižnici – najmileje zveni v ušesih, da mi najjasneje bistri um ter mi najmočnejše giblje srce.« V nadaljevanju obširnega zapisa se Caf zahvaljuje rojakom, ki mu »pošiljajo cele zbirke besed in besedil, pa tudi rokopise in knjige iz svojih in ljudskih knjižnic.« Med njimi vidno izpostavlja škofa Slomška, prof. Kvasa, Košarja, Šerfa, Kremplja, Muršca, Vraza, Drobniča, Matjašiča, Kanjuha, dr. Vogrina, Macuna, Pirša, Trstenjaka, Raiča, Godina, Laha, Strajnsaka, Rajzmana, Kvara in še nekatere na Štajerskem. Na Koroškem pa vidno izpostavlja že omenjenega Majarja, za Kranjsko Janeza

¹⁵ Rokopis je našel Božidar Raič v Cafovi zapuščini in ga je moral prilagoditi sodobni slovenščini. Cafov »Slovar« je bil v glavnem izdelan do leta 1846, ko je v *Novicah* objavil »proglas«, naj mu lastniki besednih zbirk pošljejo svoj material, da slovar izpopolni. Leta 1849 je še enkrat objavil »Prošnjo do slovenskih pisavcev in vrednikov«, da bi zbirali in priobčevali v listih narodno slovarsko gradivo, in sicer v celjskih *Slov. Novinah*. Slovar ni nikdar izšel, ker je bil Caf premalo odločen in je tudi zavrnil ponudbo F. Miklošiča leta 1856, da bi slovar izdala skupaj. Prav tako ni izšla njegova slovnica. Nasploh je bilo natisnjenih bolj malo Cafovih znanstvenih del. V svojih spisih in člankih je Caf zastopal jezikovno zблиževanje s Slovani. Vzdrževal je pisne stike z vsemi znamenitejšimi slovan-skimi jezikoslovci.

Bleiweisa, Jerneja in Jakoba Medveda, prof. Metelka, Staniča, Koseskega, Vočiča in druge. Besedilo zaključuje z mislijo, da »če hočemo dobro govoriti slovenski, moramo skrbno paziti, da je beseda živa slovenska, pri tem pa ni važno, kje je doma – kajti lepe slovenske besede, ki so občinstvu še neznane, se tu in tam še skrivajo po kotih med ljudstvom.« Tudi zaradi takšnega prepričanja in spoznanja velikanski trud Cafu za zbiranje gradiva med preprostimi ljudmi. Cafovi poznavalci so si dokaj enotni, da iz besedila »Proglasa« veje velikanska ljubezen do maternega jezika. Cafu je bil slovenski jezik »blagoglasen«, slovenske besede so »sladke« besede, slovenščina mu je »prekrasna«, to je »draga beseda«, ker jo je najprej slišal od matere in domačega duhovnika.¹⁶ Sklepati je tudi mogoče, da takšno, tudi čustveno obarvano pisanje označuje pisca, ki mu očitno ni vseeno, kakšna bo njegova slovenščina v prihodnjem obdobju. Caf prav zaradi tega odločno napoveduje, da bo njegov slovar »slovenski« in da bo poskušal ustvariti enotni slovenski knjižni jezik (in prav tako tudi slovnico), ki bi bil primeren za vse Slovence, »od Porabja na Madžarskem do Rezije v Italiji.«¹⁷ Caf ne pozabi povedati, da je za slovar delal dvanajst let in da knjiga še ni izšla, ker »mora delati natančno, razen tega ne dela po naročilu, temveč sam od sebe, po lastnem nagibu, tako rekoč v prostem času in tudi na svoje stroške«.¹⁸ Veliko vprašanje je, kako bi se razvijala njegova pot, če bi bil pri izdajanju knjig bolj prodoren, odločen in hiter. Nekateri menijo, da je bila zanj usodna napaka odklonitev ponudbe Miklošiča, da bi skupaj izdala slovar. Ob tem se poraja nekaj dvomov v pravilnost odločitve, namreč, ali se mu je zdelo za malo, da bi ugledni in v svetu prepoznavni Miklošič izkoristil njegovo težaško delo, ali pa Caf dejansko ni hotel, da bi bilo njegovo ime napisano skupaj z Miklošičevim, ker je ocenil, da lahko slovar izda sam in da je kot jezikoslovec enakovreden Miklošiču. Zdi se tudi, da se je Caf resno zbal, da bi ob Miklošičevem tedaj že slavnem in uglednem imenu njegovo ime zbledelo. Še najbolj drži ugotovitev, da je treba pogloblitni razlog za takšno odločitev iskati v Cafovem značaju. Po

¹⁶ To je bil Franc Murko, kaplan pri Sveti Trojici v Slovenskih goricah, ki je bistrega dečka Jurija Cafu-Jirgo pripravljajal na latinske šole. Več kot očitno iz njegovega pisanja vejeta tudi globoko spoštovanje in ljubezen do matere.

¹⁷ Franc Šrimpf, Oroslav Caf, slovenski sanskrtist, filolog in tragična osebnost, *Dialogi* 7–8, Maribor 1972, 506.

¹⁸ Prav tam. Omeniti velja, da so bili mnogi posamezniki Cafovi gostje v Framu na njegove stroške. In to praktično pri revnem podeželskem kaplanu, ki je premogel bogato jezikoslovno knjižnico. Delo, ki si ga je Oroslav Caf naložil s pisanjem slovarja, je bilo dejansko velikansko in zanj pretežno. Dve leti pred smrtjo, torej leta 1872, je imel Caf zbranih 60.000 besed, pripravljenih za tisk in opremljenih z etimološkimi navedbami.

naravi je bil namreč zelo občutljiv, preveč kritičen do samega sebe, premalo samozavesten in odločen, tudi premalo prodoren in se je preveč izogibal javnosti. Po drugi strani se je Caf zavedal, da je Miklošič jezikoslovec po osnovnem poklicu oziroma izobrazbi, sam pa je bil vendarle duhovnik in se je z jezikoslovjem ukvarjal kot s stranskim poklicem, lahko bi dejali amatersko, čeprav mu strokovnosti nihče ni oporekal. Sadovi njegovega truda, požrtvovalnega študija, zbiranja proučevanja in pisanja so bili za časa njegovega življenja tako rekoč neznani. Bogato znanje ni bilo nagrajeno s širšim vrednotenjem, saj v javnost ni prodiral in se je je v glavnem izogibal.

Pomembna prelomnica v Cafovem življenju, ki je v nekaterih pogledih še vedno nekoliko nejasno, je bila odločitev škofa Antona Martina Slomška, da ga kot velikega rodoljuba pokliče v Maribor, kamor je Slomšek prenesel sedež lavantinske škofije. Ker je Slomšek k sebi vabil najboljše duhovnike svoje škofije, je bilo povabilo veliko priznanje Cafu, ki je še vedno kaplanoval v Framu, čeprav bi moral že zdavnaj postati župnik. Ker je bil Caf velik samotar in mu je službovanje v majhnem kraju, kakršen je bil Fram nadvse prijalo, nad pozivom škofa Slomška ni bil navdušen. A moral se je ukloniti in prišel je za podravnatelja semenišča v Mariboru. Kasneje je bil profesor v semenišču in še dušni pastir v semeniščni cerkvi.¹⁹ V semenišču je poučeval teologijo, kasneje tudi cerkveno govorništvo, s katerim je imel veliko dela, saj so bile potrebne pogoste vaje in popravki. To ga je dobesedno ubijalo, pogrešal je samoto in mir ter s tem tudi jezikovno raziskovanje. Kariera ga sploh ni zanimala, in ko ga je nekoč v Mariboru obiskal Božidar Raič, se mu je Caf potožil, da so mu naprtili veliko dela, »ka se skoro nič ne utegnem klanjati svojim knjigam ljubimkam in tako milim mi naukom«. ²⁰ V Mariboru se je počutil zelo nesrečnega. Zanimivo je, da so ga nekateri duhovniki v Mariboru nagovarjali, naj razlaga dušno pastirstvo v slovenščini. Caf jim je odgovarjal, da se je premalo ukvarjal s tem predmetom in ne pozna dovolj znanstvenega izrazoslovja v slovenščini, da bi lahko predaval v maternem jeziku. Na tej osnovi nekateri sklepajo, da v semenišču ni nameraval ostati dalj časa. Ni pa mogoče dvomiti, da slovenskega jezika ne bi dovolj obvladal, saj je bil odličen poznavalec maternega jezika

¹⁹ Po navedbah *Slovenskega biografskega leksikona* (Ljubljana, 1925–1932) je bil Caf v mariborskem bogoslovju profesor pastoralke in semeniški podravnatelj do leta 1860.

²⁰ Prav tam, str. 511. Samotarski Caf se je knezoškofu Slomšku dolgo upiral in je za vsako ceno vztrajal v Framu, kjer je živel 20 let in kjer so se v njegovo sobi pred pisalnikom bojda poznali odtisi pet. Caf je namreč študiral in pisal stoje.

in mnogih slovanskih ter drugih jezikov.²¹ O nezadovoljstvu v Mariboru je pripovedoval tudi prijatelju Božidarju Raiču, ki ga je večkrat obiskal. Začel se ga je lotevati nemir, za semeniščnimi zidovi se je počutil osamljenega, prezrtega. To je opazil tudi škof Slomšek, ki mu je ponujal kanoništvo in bolj plačana mesta. A Caf je vse to odklonil – »če bi mi dajali na leto toliko tisočakov, kakor dobivam stotakov, niti za hip me več ne zadrže; moje bivanje v Mariboru je zame izgubljeni čas«. Postajal je vedno bolj nemiren, iskal je tolažbo pri prijateljih, malo je spal, odklonil je ponudbe iz tujine, kamor so ga vabili za profesorja, saj je bil velik domoljub in se mu je bilo težko ločiti od domačega okolja. Poleg tega ni bil ustvarjen za nova in bolj nemirna okolja, želel si je le svoj mir, da bo lahko študiral in proučeval. Škof Slomšek mu je tako ponudil nadarbino pri ptujski mestni župniji in mu podelil še naslov duhovnega svetovalca. To je Cafu vlilo novega optimizma in na Ptuj se je vnovič z vso vnemo lotil dela. A več kot očitno mu tudi na Ptuj življenje ni najbolj prijalo. Želel si je novo spremembo. Malo je spal, posvečal se je znanosti, branju in prevajanju. Začel se je na veliko izogibati ljudi, rad je bil sam, v samoti, izogibal se je družbe in postajal vse bolj občutljiv. Strašansko ga je prizadela vsaka kritika, postajal je tudi vse bolj nervozen. Pred praznikom binkošti leta 1874 ga je še zadnjič na Ptuj obiskal Božidar Raič. Caf se mu je odkrito potožil, da mu nima ničesar za pokazati, slabo spi, duševno je potr in čuti, da ga kmalu ne bo več. Za nobene tolažbe ni bil več dojemljiv. V srcu je skrival velikansko žalost in notranjo bolečino. Raiču je ob zadnjem obisku pokazal spodnji del visoke omare, v kateri so bili shranjeni njegovi spisi. »Tu so moji spisi! Kadar me ne bode več, glej, da jih hitro rešiš!«²² Kmalu zatem se ga je polastila velika preganjavica. Duševno je bil vse bolj načet, od duhovniških sobratov se je vedno bolj odtujeval, izogibal se je tudi kakršnih koli stikov z višjo duhovščino in predstojnikom lavantinske škofije v Mariboru. Kljub temu so ga duhovniki pogosto obiskovali, mu vlivali optimizma, a vse skupaj ga je le še bolj načenjalo. Oroslav Caf je bil vse bolj slab. Dobival je še vabila iz raznih krajev, da pride k njim in da na stran znanstveno delo ter si spočije telo in duha. Pri njem je bil nekaj časa pred smrtjo tudi Davorin Trstenjak, ponujali so mu letoviško zdravljenje, a nobene ponudbe ni hotel sprejeti. Odšel je za krajši čas v Rogaško Slatino, a se že po štirinajstih dnevih vrnil,

²¹ Kasneje se je za uporabo slovenščine odločil Cafov trojiški rojak dr. Lovro Vogrin, ki je bil doma iz Zgornje Senarske pri Sveti Trojici.

²² Božidar Flegarič, Jurij Caf, Življenje in delovanje slovenskega jezikoslovca, *Dom in svet*, 1903, 282.

še bolj bolan, kot pred odhodom v zdravilišče. Njegove duševne bolečine so bile vse hujše in hujše, želel si je zapustiti Ptuj in se preseliti v svoj rojstni kraj, nazaj k Sveti Trojici v Slovenske gorice. Tam bi živel kot upokojeni duhovnik. A teh načrtov Caf ni več uresničil, saj so njegovi predpostavljeni sklenili, da ga 3. julija 1874 leta pošljejo v umobolnico v Gradec. Najprej so ga želeli odpeljati v Maribor in od tam naprej v deželno prestolnico Štajerske. O tem je ohranjeno pričevanje prof. Karla Glaserja s Ptuja, ki ga je tega dne še obiskal. Caf se mu je potožil, da ga nameravajo odpeljati v Maribor in da je v to privolil. Spremljal naj bi ga prof. Glaser. Pred odhodom je želel biti Caf malo sam in opraviti molitev. Tedaj je ptujski prošt v Cafovo sobo poslal strežnika, ki pa ni bil deležen prijaznega sprejema. Caf ga je namreč osorno ogovoril, da naj mu razloži, kaj želi od njega. Povedal mu je tudi, da nima denarja in da naj ga pustijo pri miru, da bo lahko opravil svojo molitev. Strežnik je po takšnem obnašanju zapustil Cafovo sobo, iz katere se je nekaj trenutkov kasneje zaslišal pok. Oroslav Caf se je ustrelil. Caf je to storil zavestno in si torej sam vzel življenje. Ni se mogel sprijazniti z namerom, da ga želijo s silo odpeljati v umobolnico. Čeprav je bil resno bolan, se je vendarle zavedal, kaj nameravajo storiti. Zato si je sam vzel življenje in ni dovolil, da bi ga odpeljali v umobolnico, kamor po mnenju mnogih dejansko tudi ni sodil.²³ Cafa so pokopali na tiho v soboto zvečer ob sedmi uri na ptujskem pokopališču. Tam so mu postavili spomenik s preprostim napisom »Oroslav Caf, umrl dne 3. julija 1874. 60 let star.«²⁴ Njegov tragični konec je torej povzročila prevelika občutljivost, to pa je bilo usodno tudi za njegov jezikovni oziroma znanstveni opus, saj je zaradi osebnih značajskih lastnosti izdal malo del in spisov. Je pa za njim ostala dokaj bogata literarna zapuščina, od katere je nekaj malega dobila Slovenska Matica, vse drugo pa naj bi se po Cafovi smrti bojda porazgubilo.²⁵ A to seveda ni tema tega prispevka, s katerim smo želeli zgolj nanizati nekaj ilustrativnih dejstev iz Cafove biografije in izpostaviti njegovo vidno vlogo v širšem prostoru Slovenskih goric ter povezanost z velikimi imeni slovenstva 19. stoletja. Oroslav Caf je bil rodoljub, domoljub in velik Slovenec, ki sodi

²³ Franc Šrimpf, Oroslav Caf, slovenski sanskrtist, filolog in tragična osebnost, *Dialogi* 7–8, Maribor 1972, 513.

²⁴ Ta nagrobnik na ptujskem pokopališču je bil do konca 1. svetovne vojne eden od redkih spomenikov s slovenskim napisom. Nagrobnik se je ohranil, saj so se vedno našli ljudje, ki so zanj skrbeli in ga varovali, zlasti še Davorin Trstenjak in Božidar Raič, Cafova zvesta prijatelja, kasneje pa mnogi drugi, ki so visoko cenili Cafovo znanstveno delovanje in njegovo široko jezikovno razgledanost.

²⁵ *Slovenski biografski leksikon*, Ljubljana, 1925–1932, 67.

v krog mnogih uglednih imen takratnega časa, kot so dr. Franc Miklošič, dr. Anton Murko, dr. Jožef Muršec, Davorin Trstenjak, dr. Štefan Kočevar, dr. Matija Prelog, Jakob Kreft, Anton Kreft, Stanko Vraz, Andrej Družovič in drugi. Uvrščamo ga v krog domoljubov, ki so podpirali idejo o zedinjeni Sloveniji in so s svojim delom dodobra zaznamovali ne samo Slovenske gorice, pač pa tudi širši prostor. Trojiški rojak Oroslav Caf si je spomenik postavil z delom, ne z velikimi in še manj revolucionarnimi dejanji, ki bi privabliale najširše množice. To mu je bilo zaradi njegovega značaja bolj tuje in najbrž je tudi zaradi tega še vedno nekoliko preveč pozabljen, ko se pišejo zasluge za velika dejanja v prid slovenstva v 19. stoletju. Spominska plošča na njegovo rojstni hiši v Zgornjih Verjanah počasi blede ...

VIRI IN LITERATURA

B. Flegarič, Jurij Caf, Življenje in delovanje slovenskega jezikoslovca. *Dom in Svet*, 1903.

B. Raič, Oroslav Caf. *LMS* 1878.

F. Šrimpf, Oroslav Caf, slovenski sanskrtist, filolog in tragična osebnost. *Dialogi* 7–8, Maribor 1972.

Oroslav Caf, rokopis neznanega avtorja, Lenart 1974, arhiv Knjižnice Lenart (napisano ob odkritju spominske plošče ob stoletnici smrti Oroslava Cafa v Zgornjih Verjanah). Rokopis je opremljen z znanstvenim aparatom in je očitno delo dobrega poznavalca Cafovega življenja in znanstvenega delovanja.

Slovenski biografski leksikon. Ljubljana 1925–1932.

Trojiška kronika. Sveta Trojica 2001.

E-vir

<http://www.najdi.si/trident/quickpreview.jsp?q=orososlav+caf&qpts>, 30. 4. 2008.

THE 200TH BIRTH AND THE 140TH DEATH ANNIVERSARY OF OROSLAV (JURIJ) CAF, A COMPATRIOT FROM SVETA TROJICA IN SLOVENSKE GORICE

Summary

Oroslav Caf was born on 13th April 1814 as the son of farmers Matija Caf and Magdalena Belan in Zgornje Verjane near Sveta Trojica in Slovenske gorice. He was baptised as Jurij, Georg is the German version of this name, and his family called him Jirga. Due to his Pan-Slavic fanaticism he later changed his Christian name into Oroslav. The young Jirga went to the primary school in Sveta Trojica, which was back then extremely German. In 1837, at the age of 23, he became a priest. He served the first two years as chaplain in Lebring near Wildon, where he continued with his linguistic studies. Caf came as a chaplain to

Fram in 1839 and stayed in this town under Pohorje for the next 20 years. The peace and solitude did him well and he was left alone by the Church authorities and his fellow priests. The above mentioned provided him with an intensive and fearless time for his studies and secular work. Contrary to his contemporaries he was quite introverted and did not speak about or discuss his scientific research and results very often. He corresponded with many Slovene scholars and even Franc Miklošič, Ph.D., heard about his work and visited him in 1856. He also suggested that they should write a dictionary together, for Caf had "obilne besedne tvarine nabrane, in tudi jaz (Miklošič) imam štiri zvezke spisane v polni obliki. Če ste voljni, izdajva skupaj slovar, na naslovnem listu natiskata se imeni naju obeh, in dobiček bodeva delila" ("collected a lot of words and I (Mikošič) also have 4 notebooks fully written. If you are willing to cooperate, we can draw up a dictionary, with both our names on the front page and we will share the income". Caf refused the offer for he considered his collected materials as incomplete. An important turning point in Caf's life, which is in some points still unclear, was the decision of the Bishop Anton Martin Slomšek to bring him as an avid patriot to Maribor, because Maribor became the seat of the Diocese of Lavant. Caf was not very happy with Slomšek's decision. He nevertheless had to follow the appeal and he came to Maribor as vice headmaster of the Maribor seminary. He was later a seminary professor and spiritual adviser in the seminary church. Caf was very unhappy in Maribor, his mental health started to suffer and he wanted to return to a quieter place. Slomšek met his request and offered him a stipend in the Ptuj city parish.

But obviously Caf didn't like the life in Ptuj either and he wanted one another change. He didn't sleep much; he devoted himself to science, reading and translating. His mental anguish was getting worse and worse, he wanted to leave Ptuj and to move back to his birthplace, back to Sveta Trojica in Slovenske gorice. He would live there as a retired priest. Caf was unfortunately unable to fulfil his plans, for on 3rd July 1874 his superiors decided to send him to a mental hospital in Graz. On this day, Oroslav Caf took his own life by shooting himself. He was buried in the Ptuj cemetery at seven o'clock in the evening. Only a gravestone with a simple inscription "Oroslav Caf, umrl dne 3. julija 1874. 60 let star" ("Oroslav Caf, died on 3rd July 1874. 60 years old.") was arranged at his grave. The results of his hard work, his selfless studying, collecting materials, and writings were at the time of his life practically unknown. His huge knowledge was not rewarded with a wider recognition, for he was not active in the public, which he generally avoided.

ZUM 200-JÄHRIGEN GEBURTS- UND 140-JÄHRIGEM TODESJUBILÄUM VON OROSLAV (JURIJ) CAF, UNSEREM LANDSMANN AUS SVETA TROJICA V SLOVENSKIH GORICAH/HEILIGE DREIFALTIGKEIT IN WINDISCH-BÜHELN

Zusammenfassung

Oroslav Caf wurde am 13. April 1814 in einer Bauernfamilie in Zgornje Verjane pri Sveti Trojici v Slovenskih goricah /Ober-Hannau bei Heiliger Dreifaltigkeit in Windisch-Büheln geboren. Sein Vater war Matija Caf, seine Mutter Magdalena Belan. Er wurde als Jurij, deutsch für Georg, getauft, seine Familie nannte ihn Jirga. Wegen seiner allslawischen Eifrigkeit änderte er später seinen Taufnamen und nannte sich Oroslav. Die Grundschule besuchte der junge Jirga bei Sveta Trojica/Heilige Dreifaltigkeit, die zu der Zeit stark deutsch war. Im Jahr 1837 wurde er als 23-jähriger zum Priester geweiht. Zuerst diente er zwei Jahre lang als Kaplan in Lebring bei Wildon, wo er als Autodidakt mit den linguistischen Studien fortfuhr. Im Jahre 1839 kam er als Kaplan nach Fram/Frauheim. In diesem

Ort unter Pohorje/Pachern blieb er ganze 20 Jahre, weil er sich hier wohlfühlte. Die Ruhe und Einsamkeit gefielen ihm, er hatte seine Ruhe vor den kirchlichen Autoritäten und den geistlichen Brüdern und konnte sich so wirklich intensiv und ohne Angst seinem Studium und weltlicher Arbeit widmen. Im Gegensatz zu seinen Zeitgenossen war Caf ziemlich introvertiert, er wollte über wissenschaftliche Recherchen und Resultate nicht sprechen oder diskutieren. Er war im Briefwechsel mit zahlreichen slowenischen Gelehrten. Auch Dr. Franc Miklošič erfuhr von seiner Arbeit und im Jahr 1856 besuchte er ihn sogar. Er schlug vor, dass sie zusammen ein Wörterbuch schreiben, denn Caf hatte „umfangreiche Wörtersammlung, und auch ich (Miklošič) habe vier Hefte vollgeschrieben. Wenn Sie willig sind, können wir beide zusammen ein Wörterbuch zusammenstellen. Unsere beide Namen stehen auf der Titelseite geschrieben, das Profit teilen wir“ („obilne besedne tvarine nabrane, in tudi jaz (Miklošič) imam štiri zvezke spisane v polni obliki. Če ste voljni, izdajva skupaj slovar, na naslovnem listu natiskata se imeni naju obeh, in dobiček bodeva delila“). Caf lehnte das Angebot ab, denn er dachte, dass seine gesammelten Materialien für eine Veröffentlichung nicht ausreichen. Ein wichtiger Wendepunkt im Cafs Leben, das in mancher Hinsicht noch immer unklar ist, war die Entscheidung vom Bischof Anton Martin Slomšek, ihn als großen Patriot nach Maribor/Marburg, wo der Sitz der Diözese Lavant war, zu holen. Caf war von der Aufforderung vom Bischof Slomšek nicht begeistert. Er musste aber der Aufforderung folgen und kam so als stellvertretender Leiter des Priesterseminars nach Maribor/Marburg. Später war er Professor im Priesterseminar und Seelsorger in der Kirche des Priesterseminars. In Maribor/Marburg war er sehr unglücklich, seine geistige Gesundheit war angeschlagen und er sehnte sich nach einem ruhigeren Posten. Slomšek erfüllte ihm diesen Wunsch und bot ihm die Präbende in der Ptuj/Pettau Pfarre an. Er erteilte ihm auch den Titel des seelischen Beraters.

Leider tat Caf auch das Leben in Ptuj/Pettau nicht zu gut. Er wünschte sich eine neue Veränderung. Er schlief sehr wenig, er widmete sich der Wissenschaft, dem Lesen und Übersetzen. Sein seelischer Schmerz war immer größer, er wollte Ptuj/Pettau verlassen und in seinen Geburtsort, in Sveta Trojica v Slovenskih goricah/Heilige Dreifaltigkeit in Windisch-Büheln, zurückkehren. Dort würde er als pensionierter Priester leben. Caf konnte seine Pläne leider nicht verwirklichen, denn seine Vorgesetzten beschlossen, ihn am 3. Juli 1874 in die Nervenlinik nach Gradec/Graz zu schicken. An diesem Tag nahm Oroslav Caf sich das Leben durch Erschießen. Er wurde am Samstagabend um 19.00 Uhr am Ptuj/Pettau Friedhof beigesetzt, wo man nur ein Grabstein mit einfacher Innschrift „Oroslav Caf, gestorben am 3. Juli 1874. 60 Jahre alt“ / “Oroslav Caf, umrl dne 3. julija 1874. 60 let star“) errichtete.

Die Resultate seiner Bemühungen, seines harten Studiums, seines Sammelns von Materialien, seines Schreibens und Recherchierens waren zurzeit seines Lebens fast unbekannt. Sein umfangreiches Wissen war nicht mit breiter Anerkennung belohnt, denn er war in der Öffentlichkeit nicht präsent und er sie so gut wie möglich zu meiden versuchte.